

Leif Grung

<http://www.bt.no/forbruker/husoghjem/Reinvaskar-Leif-Grung-1235465.html>

http://www.snl.no/Leif_Kuhnle_Grung

<http://www.ub.uib.no/prosj/mellomkrigstid/web-mellomkrigstid/kunstogkultur/arkitektur/funkis/funkis.htm>

”Jazzmusikk”: Kalmarhuset, bygget i 1936, er Bergens mest spektakulære funksjonalistiske bygning, og et av Leif Grungs absolutte hovedverk. I motsetning til Sundtbygget fikk Kalmarhuset en overveiende positiv mottakelse i den bergenske offentlighet. Et viktig unntak kom fra arkitekt Frederik Konow Lund, som mente at bygningen var ”et skole-eksempel på hvorledes en ikke skal bygge i en kulturby som Bergen”. Daniel Muri kommenterte bygningen i poetiske vendinger i Arkitekt og Byggherre i 1939:

”Levende kunst har intet hensyn å ta til føleri eller såkalt pietetsfølelse, - den skal være en livskraftig plante som skal vokse i frisk luft - ikke i museumsluft.

Den moderne bygningskunst er ekte barn av vår tid. – Det pulserende liv, teknikk og videnskap har formet den i sitt billede.

Kalmarhuset er et slikt barn av tiden, - modellert av en fantasifull kunstner”.

Det skulpturelle uttrykket i Kalmarhuset inspirerte Muri til å hente metaforer fra samtidens mer ekspressive kulturytringer, i det han kalte ”synkopert arkitektur”:

”At noe bryter med det dominerende hovedmotiv i fasadens opbygning – trekker noe ifra eller legger andre steder noe til – med andre ord gjør brudd på rytmen for å aksentuere overgangene uten å bryte helhetsvirkningen. Analogt med karakteren i jazzmusikk”.

Denne tolkningen er et godt eksempel på funksjonalismens vektlegging av det tidsmessige – det underliggende kravet om å finne en språklig parallell til modernitetens og den moderne arkitekturs visuelle uttrykk. Sammenligningen med jazzmusikk ville f. eks. neppe vært særlig gangbar i forhold til en tradisjonell arkitekt som Ole Landmark som tegnet landstedet ”Knausen” på Høvsboen i København for familien Mohn-Olsen i 1916.

”Den funksjonelle skjønnhet”: Modernismens gjennombrudd i europeisk arkitektur skjedde gjennom fabrikkbygningene til Peter Behrens og Walter Gropius rundt 1910, og denne type arkitektur – samt industridesign – sto sentralt i den innflytelsesrike Bauhaus-bevegelsen. Også i Bergen ble det bygget moderne industri-arkitektur i mellomkrigstiden, og igjen var Leif Grung en sentral aktør. I 1927 bygget han et lagerhus i betong for Isdahl & Co. – Prahlegården – i C. Sundts gate. Bygningen ruvet med sine rene linjer og vindusbånd som et modernistisk monument – ikke minst gjennom naboskapet til de gamle trehusene og sjøbodene langs kaien. Et annet av Grungs hovedverk i denne genren er Blaauwgården på Strandkaien fra 1936 – et kombinert kontor- og lagerbygg.

Grung tegnet flere industri- og lagerbygg i sin karriere, men den kanskje mest "funksjonelle" av alle hans bygninger var Statens kornsilo ved Vaksdal Mølle, fra begynnelsen av 30-tallet. De andre bygningene i industrianlegget i Vaksdal er tegnet i middelalderstil av arkitekt J. A. Fischer ca. 1900 – "en prydelighet for landskapet" i følge O. W. Fasting i 1914: "Den arkitektoniske skjønnhet staar som en protest mod den saa sørgelige vandalisme, som er almindelig ved vore fabrikanlæg". Grungs kornsilo er bygget vegg i vegg med det eldre anlegget, og ville vel med Fasting's blick bli stemplet som nettopp vandalisme.

Naboskapet synliggjør industriarkitekturens utvikling i retning av "den funksjonelle skjønnhet" – i Grungs kornsilo er form og funksjon to sider av samme sak. Men typisk for Grung er kornsiloen blitt omskapt til et moderne funkis-monument, gjennom rekken med runde vinduer og de store glassflatene i tårnet.

"Highway to Helleveien": Mellomkrigstidens moderne arkitekter begrenset ikke sitt virkefelt til husbygging - som vi har sett tidligere var Grung sterkt opptatt av moderne kommunikasjonsmidler. I 1933 skrev han i Byggekunst om "Bergens kommunikasjoner på ytre og indre front":

"Det er meget som tyder på at vår by lider av en stille forkalknings-prosess, som der må settes meget inn på å overvinne, dersom den ikke skal seile inn i stagnasjonens bakevje."

Løsningen var i følge Grung å utvikle veinettet rundt Bergen, for å kunne utnytte nye og moderne kommunikasjonsmidler. De gamle fjordabåtene var ikke lenger en effektiv måte å reise eller transportere på, og han foreslo profetisk nok å bygge hurtigbåter for persontrafikken rundt Bergen. Like profetiske var tankene om å bygge tunnel gjennom Ulriken og bru over Puddefjorden.

Moderne kommunikasjonsmidler kunne også være god arkitektur:

"Se bare våre nye typer på busser, som nu er innsatt i trafikken på Nesttun. Eller de nyeste sporveisbusser. Disse avtvinger oss respekt, - ikke bare fordi produktet er ypperlig arkitektur, men også fordi produktet gir hva man i dag forlanger av et samferdselsmiddel".

Sporveisbussen til Helleveien – med tidsmessig reklame - ble i Grungs øyne del av det utvidede funksjonalisme-begrep, en funkis-buss for det moderne bymenneske.

Kommunikasjonene rundt Bergen ble forbedret i løpet av mellomkrigstiden, og i oktober 1937 åpnet det som den gang var Nordens lengste hengebru, Fyksesundbrua i Hardanger. Sett med Grungs blick må den kanskje regnes som et av funksjonalismens hovedverk i Norge, i kraft av sin betydning, eleganse og funksjonalitet. Den ble en attraksjon av rang, avbildet i turistlitteraturen til langt utpå 50-tallet – som modernitetens enslige alibi og ikon, i en virkelighet som tilsynelatende ellers kun besto av fjell, fosser og fruktblomstring.

Syv svar på det evige spørsmål: "hva er funkis?"

av Ola Søndena

"Funkishelvede": Den mer eller mindre opplyste bergenske offentlighet er som kjent en arena der både store og små stridsspørsmål ofte havner i en frontkollisjon mellom himmel og helvete. Så da funksjonalismen nådde Bergen i mellomkrigstiden, var selvsagt bordet dekket for en god og usaklig arkitekturdebatt. Byggingen av varemagasinet Sundt i 1938 gikk derfor ikke upåaktet hen, og i følge skribenten og arkitekten Daniel Muri ble det "manet ned i Funkishelvede" lenge før et spadestikk var tatt.

Striden om funksjonalismen hadde riktignok pågått i Bergen lenge før Sundt-

bygget var påtenkt, og ytringene i f. eks. det bergenske tidsskriftet Revyen var til tider kontante. Arkitekt A. E. Parr kommenterte i 1932 funksjonalismens avvisning av fasadenes "utvortes krav" – detaljer og ornamenter – gjennom å sitere "en meget klok dame" som sa "at funksjonalismen har virket som et glimrende avføringsmiddel, men man kan ikke leve av bare avføringsmidler."

Redaktøren i det samme tidsskriftet, Bernt Lorentzen, slo samme år fast "at den almindelige mening her i byen for øieblikket er funkis-fiendtlig indstillet",

og gikk videre med å beskrive

"de mennesker som betrakter funkis og alt dens vesen som synd, og som bekjent er enhver synd noget som frister. For disse utmerkede medmennesker er funkis blitt tidens store last, ikke fullt så gal som henfallenhed til morfin og kokain, men noget i den retning.

De slår i hvert fall fast at den er et utslag av tidens materialistiske innstilling. Det er galt nok med lydfilm, men dette forferdelige nye som man kaller funkis er nu allikevel meget verre! Du er vel ikke tilhenger av funkis, sier gamle tanter og korsner sig over ungdommens utskeielser. Og så slår de sig sammen, de dekadente, de ufine og de ubelastede, og danner hver på sin måte en kompakt og forferdelig fylking med front mot funksjonalismen."

Debatten om den funksjonalistiske arkitekturen var selvsagt ikke bare et Bergensfenomen, men en offentlig uenighet i Bergen blir ofte en spektakulær uenighet – og desto mer klargjørende.

Provokasjon og debatt lå latent i funksjonalismens idè; det var en del av modernismens eksistensgrunnlag at gamle og vedtatte sannheter skulle raderes bort. Fremtiden og fremskrittet skulle erobres gjennom effektiviteten i moderne teknologi og vitenskap, og det hele ble formidlet med rasjonell patos. Den moderne arkitekt skulle ikke lenger kikke seg tilbake over skulderen, men uten blygsel utnytte hensiktsmessigheten i den moderne masseproduksjon. "Det nye moment i den moderne arkitektur er imidlertid også en bedømmelse av nytteverdien som estetisk verdi", som Bergens-arkitekten Leif Grung skrev i 1932. Den funksjonalistiske arkitekturen ville være et autentisk uttrykk for det moderne og tidsmessige, der funksjonen ble synliggjort i husets form – like hensiktsmessig som en maskin.

"På den måten skulde der også nåes en ny skjønnhet, den funksjonelle som oppstår med at verkets ytre form blir et klart uttrykk for dets formål.

Funksjonalistene betraktet ikke sin retning som nogen ny stil, men snarere som en arbeidsmetode til imøtekommelse av de moderne krav til bygget og dets innredning. Den er forbundet med en sterk interesse for hensiktsmessige materialer og konstruksjoner, fabrikkmessig tilvirkning, standarisering o. a. ”

” Dette skrev Per Korsvold i det bergenske tidsskriftet ”Arkitektur og Byggherre” allerede i 1936, men da var det alt 10 år siden den funksjonalistiske arkitekturen ble introdusert i Norge, med Skansen Restaurant i Oslo i 1927, tegnet av Lars Backer. Backer presenterte Skansen i tidsskriftet Byggekunst i 1927, og det er verdt å ta med et lengre avsnitt av artikkelen både som en

oppsummering av funksjonalismens tankegods, men også som en demonstrasjon av dens retorikk:

”Å bygge er ophørt å være kunst. Faget har overalt hvor det er levedyktig og inntar en bred plass i samfundet optatt teknikkens arbeidsmetoder og stillet seg i de moderne samfunds tjeneste for å løse tidens sosiale problemer, og er derigjennem blitt uundværlig.

Å bygge er ophørt med å være en luksusutfoldelse. Hva nytter det at arkitektene løser et par rikmannsvillaer og en bankfasade, mens all regulær byggevirksomhet som preger våre byer og vårt land unddras vår stand, på grunn av at vi er blitt efter i utviklingen. Tiden har ikke bruk for meterhøie pastichdetaljer, men regningssvarende praktiske hjem, lyse arbeidsrum, utstillingsvinduer og lysreklame.

Den nye arkitektur er internasjonal på samme måte som den moderne teknikk er det, som de materialer vi bygger av og de maskiner vi betjener oss av. Og allikevel blir der plass for nasjonal egenart, bestemt av klima og behov, og personlighet, såfremt den er sterk nok til å gjøre sig gjeldende”.

”**Opel og grunker**”: En slik ny type arkitekt-personlighet opererte også i Bergen i mellomkrigstiden. Leif Grung utviklet seg i slutten av 1920-årene til å bli en fanebærer for funksjonalistisk arkitektur i Bergen, og han kjempet en ofte ensom kamp mot gamle fordommer og iltre kolleger. Til tross for det ble han etter hvert den mest produktive og mest benyttede arkitekten i Bergen på 30-tallet. Det ble skapt en myte rundt Grung i samtidens presse; en travel og ekstravagant skikkelse som fartet rundt i svart Opel iført cowboyhatt, og som bygget hundrevis av hus om gangen og tjente store ”grunker”. Grung selv var dyktig til å opprettholde

disse mytene, men samtidig viste han gjennom arbeidene sine at han faktisk var en moderne og tidsmessig arkitekt-personlighet. En ekte funksjonalist var - i motsetning til sine arkitektkolleger – opptatt av langt mer enn portaler og praktvillaer for de velstående. Grung gjennomførte flere store byggeprosjekter i Bergensområdet, der han med tidsmessig rasjonalitet planla og organiserte alt selv – fra det økonomiske til det estetiske. Væpnet med armert betong og en væremåte som skremte vannet av eldre kolleger, ble Grung selve symbolet på funksjonalismen i Bergen – han ble karakterisert som ”funkis i annen potens”.

”**All ting er tillatt undtagen det kjedelige**”: Grung uttalte i 1934 at ”boligsaken vel er vår tids viktigste sociale sak”. Denne grunnholdningen preget arbeidet med de store områdeutbyggingene i Bergen, der Grung tegnet boliger som gikk fra det enkle til det eksklusive. Men han tegnet også enkeltstående villaer, som må regnes til den sistnevnte gruppen. Det mest praktfulle eksempelet i så måte er villaen Grung tegnet i 1935 for ingeniør Lau-Eide i Fjellveien. Villaen er nærmest en oppvisning i alle funksjonalismens klassiske kjennetegn – kubisk bygningsform, flatt tak og takterrasse, hvitmalt betong,

hjørnevindu og vindusbånd, avrundet takutspring osv.

Men de viktigste prosjektene for Grung og for samtiden var rekken av selvbygger- og egne hjem-”byer”, som han jobbet med i over 20 år.

Selvbygger-organisering, rasjonalisering og standardisering var stikkordene i prosjektene, der alt fra økonomi til estetikk ble effektivt planlagt av Grung selv: ”Dette bygningsprinsipp skaffer interessentene husene til selvkost uten spekulativ inngrep fra noe hold”.

Det første prosjektet var selvbygger-”kolonien” på Nymark, der 175 hus ble bygget fra 1923 til 1928. Den amerikansk-inspirerte bungalowen Grung bygget til seg selv i Fridalsveien i 1926 ble utgangspunktet for ”Fridalens bungalow-bebyggelse”; 18 enklere boliger bygget 1927-30.

Det var først i prosjektet ”Langhaugen egne hjem” (1929-39) at Grungs utvikling mot et funksjonalistisk formspråk for alvor ble synliggjort, før han tok steget fullt ut i ”funkis-byen” på

Jægemyren i Sandviken i 1930-årene.

Men man kan like gjerne karakterisere idègrunlaget bak alle disse prosjektene som funksjonalistisk, med en ny type vektlegging av sosial reformasjon og boligutbygging – med enkle og tidsmessige hjem for alle lag av folket.

Den siste store utbyggingen Grung var arkitekt for var Tveiterås hageby i 1930-årene, med villaer for det øvre sjikt av

klassiske eneboliger, denne gang til seg selv – i et friere og mindre dogmatisk modernistisk

formspråk. Grung synliggjorde her Backers tanker fra 1927 om nasjonal egenart i den nye arkitekturen – funksjonalisme med et lokalt og personlig uttrykk.

”Neonlysets strenge bokstaver”: 24. oktober 1933 holdt Grung foredrag i Bergen Reklameforening om ”Forretningsgårdens

moderne utforming”. Foredraget ble referert i Bergens Tidende dagen etterpå, med overskriften ”Tidens krav er glass, flater og lys sier Leif Grung”. Her spissformulerte han sin kamp mot ”impotent estetikk” og ”sneversynt estetjageri”, og utdraget nedenfor om den moderne forretningsgården sier også mye om Grungs provokative personlighet:

”Å utnytte et bycentrum i dag vil nettopp si det stikk motsatte av hvad vi har gjort i Bergen. Ingen kvartalsbebyggelse med indre døde gårdsrum, men høi blokkbebyggelse og brede ferdselsårer. (...) 1. etasje vil bli utbygget som et åpent utstillingslokale med systemer av glassmontre for

demonstrasjoner og vareutstillinger. For store deler av befolkningen vil butikkvinduene da erstatte musèkunsten, (...) Butikkvinduet er en scene, et maleri, et relieff, et stykke arkitektur. (...) Bygningsblokken, som om dagen tårner sig op med terraserte etasjer og balkongene omkring i majestetisk gestalt spaltes i skumringen i lysreklamen. Fra den store lysbaldakinen over 2. etasje flommer lyset over utstillingsmontrene, mens neonlysets strenge bokstaver eller den roterende sensasjonsreklamen nu ruver i høiden. Lysreklamen er nu blitt et integrerende ledd i selve bygningens arkitektur. Den preger bygningen langt mer enn all verdens detaljering og må innkomponeres fra første stund.”

Fascinasjonen for noen av disse elementene finner vi allerede på Grungs arkitekttegninger på midten av 20-tallet, der de nyklassisistiske forretningsgårdene i Bergen sentrum er omgitt av moderne strømlinjeformede biler og fly. Samme år som foredraget holdes tegner Grung forretningsgården for Jacobsen i Walkendorfs gate 3, med oppskrift på hvordan reklameskilt og lysreklame skal integreres i bygningen. Og igjen viser Grung sin fascinasjon for tidens kommunikasjonsmidler – flyet og bilene på tegningen

forsterker det moderne uttrykket.

Et tredje eksempel er prosjekttegningen for Det Kooperative byggeselskap fra slutten av 20-årene, for en planlagt svømmehall og boligbebyggelse i Fjøsangerveien. Tegningen viser byplanlegging og boligblokker i god funksjonalistisk ånd, der de "brede ferdselsårer" selvsagt inkluderer Grungs faste signatur – biler og fly.

"Jazzmusikk": Kalmarhuset, bygget i 1936, er Bergens mest spektakulære funksjonalistiske bygning, og et av Leif Grungs absolutte hovedverk. I motsetning til Sundt-

bygget fikk Kalmarhuset en overveiende positiv mottakelse i den bergenske offentlighet. Et viktig unntak kom fra arkitekt Frederik Konow Lund, som mente at bygningen var "et skole-eksempel på hvorledes en ikke skal bygge i en kulturby som Bergen". Daniel Muri kommenterte bygningen i poetiske vendinger i Arkitekt og Byggherre i 1939:

"Levende kunst har intet hensyn å ta til føleri eller såkalt pietetsfølelse, - den skal være en livskraftig plante som skal vokse i frisk luft - ikke i museumsluft.

Den moderne bygningskunst er ekte barn av vår tid. – Det pulserende liv, teknikk og videnskap har formet den i sitt billede.

Kalmarhuset er et slikt barn av tiden, - modellert av en fantasifull kunstner".

Det skulpturelle uttrykket i Kalmarhuset inspirerte Muri til å hente metaforer fra samtidens mer ekspressive kulturytringer, i det han kalte "synkopert arkitektur":

"At noe bryter med det dominerende hovedmotiv i fasadens opbygning – trekker noe ifra eller legger andre steder noe til – med andre ord gjør brudd på rytmen for å aksentuere overgangene uten å bryte helhetsvirkningen. Analogt med karakteren i jazzmusikk".

Denne tolkningen er et godt eksempel på funksjonalismens vektlegging av det tidsmessige – det underliggende kravet om å finne en språklig parallell til modernitetens og den moderne arkitekturs visuelle uttrykk. Sammenligningen med jazzmusikk ville f. eks. neppe vært særlig gangbar i forhold til en tradisjonell arkitekt som Ole Landmark.

"Den funksjonelle skjønnhet": Modernismens gjennombrudd i europeisk arkitektur skjedde gjennom fabrikkbygningene til Peter Behrens og Walter Gropius rundt 1910, og denne type arkitektur – samt industridesign – sto sentralt i den innflytelsesrike Bauhaus-bevegelsen. Også i Bergen ble det bygget moderne industri-arkitektur i mellomkrigstiden, og igjen var Leif Grung en sentral aktør. I 1927 bygget han et lagerhus i betong for Isdahl & Co. – Prahlegården – i C. Sundts gate. Bygningen ruvet med sine rene linjer og vindusbånd som et modernistisk monument – ikke minst gjennom nabolskapet til de gamle trehusene og sjøbodene langs kaien. Et annet av Grungs hovedverk i denne genren er Blaauwgården på Strandkaien fra 1936 – et kombinert kontor- og lagerbygg.

Grung tegnet flere industri- og lagerbygg i sin karriere, men den kanskje mest "funksjonelle" av alle hans bygninger var Statens kornsilo ved Vaksdal Mølle, fra begynnelsen av 30-tallet. De andre bygningene i industrianlegget i Vaksdal er tegnet i middelalderstil av arkitekt J. A. Fischer ca. 1900 – "en prydd for landskapet" i følge O. W. Fasting i 1914: "Den arkitektoniske skjønnhet staar som en protest mod den saa sørgelige vandalisme, som er almindelig ved vore fabrikanlæg". Grungs kornsilo er bygget vegg i vegg med det eldre anlegget, og ville vel med Fasting's blick bli stemplet som nettopp vandalisme.

Naboskapet synliggjør industriarkitektens utvikling i retning av "den funksjonelle skjønnhet" – i Grungs kornsilo er form og funksjon to sider av samme sak. Men typisk for Grung er kornsiloen blitt omskapt til et moderne funkis-monument, gjennom rekken med runde vinduer og de store glassflatene i tårnet.

"Highway to Helleveien": Mellomkrigstidens moderne arkitekter begrenset ikke sitt virkefelt til husbygging - som vi har sett tidligere var Grung sterkt opptatt av moderne kommunikasjonsmidler. I 1933 skrev han i Byggekunst om "Bergens kommunikasjoner på ytre og indre front":

"Det er meget som tyder på at vår by lider av en stille forkalkningsprosess, som der må settes meget inn på å overvinne, dersom den ikke skal seile inn i stagnasjonens bakevje."

Løsningen var i følge Grung å utvikle veinettet rundt Bergen, for å kunne utnytte nye og moderne kommunikasjonsmidler. De gamle fjordabåtene var ikke lenger en effektiv måte å reise eller transportere på, og han foreslo profetisk nok å bygge hurtigbåter for persontrafikken rundt Bergen. Like profetiske var tankene om å bygge tunnel gjennom Ulriken og bru over Puddefjorden.

Moderne kommunikasjonsmidler kunne også være god arkitektur:

"Se bare våre nye typer på busser, som nu er innsatt i trafikken på Nesttun. Eller de nyeste sporveisbusser. Disse avtvinger oss respekt, - ikke bare fordi produktet er ypperlig arkitektur, men også fordi produktet gir hva man i dag forlanger av et samferdselsmiddel".

Sporveisbussen til Helleveien – med tidsmessig reklame - ble i Grungs øyne del av det utvidede funksjonalisme-begrep, en funkis-buss for det moderne bymenneske.

Kommunikasjonene rundt Bergen ble forbedret i løpet av mellomkrigstiden, og i oktober 1937 åpnet det som den gang var Nordens lengste hengebru, Fyksesundbrua i Hardanger. Sett med Grungs blick må den kanskje regnes som et av funksjonalismens hovedverk i Norge, i kraft av sin betydning, eleganse og funksjonalitet. Den ble en attraksjon av rang, avbildet i turistlitteraturen til langt utpå 50-tallet – som modernitetens enslige alibi og ikon, i en virkelighet som tilsynelatende ellers kun besto av fjell, fosser og fruktblomstring.